

דף כו

זו דברי רבי מנחם בר יוסי סתומתאה אבל חכמים אומרים הרחוב אין בו משום קדושה' – ואם מכרוהו אין צריך ליקח בדמיו בית הכנסת אלא דמיו חולין גמורים.

'בית הכנסת של טורסיים'. מסתבר שמפני שמצרפי נחושת מוזהמין כבורסי, על כן היה להם בית הכנסת לבדם (עפ"י הערוך 'טרסי' א. וכמו שאמרו בחגיגה ד. שמצרפי נחושת ובורסי פטורים מהראיה מפני שאינם ראויים לעלות עם כל זכורך ביחד).

'תנא קמא סבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים...'. יש אומרים [עפ"י משמעות המקראות, סוגיות הגמרא והמדרשים] שלדברי הכל מתחילה נתחלקה ירושלים ליהודה ובנימין, רק לפי דעה אחת הופקעה מהם זכות השימוש וניתנה לכלל ישראל בבואם לירושלים [שמתחילה חילקו על דעת כן, שהמקום אשר יבחר ד' לאכילת קדשים ומעשר שני, יהיה בו זכות לכל ישראל]. ולפי הדעה האחרת, רק מקום המקדש הופקע (עפ"י חזון איש קכח, ע"ש בהרחבה. וכעין זה בשיח יצחק יומא יב. וע"ע בספר חדושים ובאורים). יש להעיר שבתוס' ביומא יב ובב"ק פב: מבואר שלמ"ד לא נתחלקה, מעולם לא נתחלקה. ע"ע בכללות הענין ב'חדושי הגר"ח על הש"ס', ובמובא בזבחים נג:

'... והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לבולעה... לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפיזון לשכינה'. פירוש, לפי שהכיר בו הש"י שאם ייבנה בית המקדש בחלקו, יחפוץ מאד לקבל גם את המזבחה לחלקו – לכן עשאו 'מארה' לשכינה.

שכך היא המדה, מי שקיימת בו תכונה זו שכאשר זוכה לדברי תורה הוא חפץ ומשתוקק לד"ת חדשים עוד ועוד, לאדם כזה משפיעים לו מן השמים שפע קודש, כמו שנאמר יהיב חכמתא לחכימין (עפ"י מי השלוח ח"א תשא).

עוד בענין 'חלקו של טורף' ע' במובא בזבחים נג:

'אין משכירין בתים בירושלים לפי שאינן שלהן'. דוקא לעולי רגלים אין משכירים (ריטב"א. וכן דייקו מדברי הרדב"ז (ח"ב תרלג) שנתן טעם, שמה ישכירו לעולי רגלים ביוקר – משמע שבשאר ימות השנה מותר להשכיר).

'אף לא מטות – לפיכך עורות קדשים, בעלי אושפיזין נוטלין אותן בזרוע' – משום שכר המיטות עצמן, כי רק מקום המיטות אינו שלהם להשכירו, אבל המיטות עצמן – נוטלים שכר עבורן. וכיון שבעלמא דרך ארץ להשאיר את העורות והקנקנים לבעלי האכסניה [כדברי אביי], לכך אמרו חכמים שיש להם זכות ליטלם בזרוע – כדי שיתנו מטות לעולי רגלים בסבר פנים יפות (עפ"י תוס' כאן וריטב"א יומא יב. ועוד).

'אמר רבא: לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למישתא ביה שיכרא שפיר דמי'. פירש הר"ן: אם מכרו אנשי העיר שלא על דעת פרנסיהם, או שמכרו הממונים ללא הסכמת אנשי העיר, ואותם ממונים הועמדו בסתם לפקח על עסקי הציבור אך לא ניתנה להם רשות מפורשת למכור חפצי קודש לצרכי חול – בשני

האופנים הללו ממכרם מכר ובתנאי שיקחו בדמים דבר שקדושתו חמורה ממה שמכרו [כי מסתמא אין בני העיר רוצים שתיפקע מצוותם לגמרי אלא שתחול קדושת בית הכנסת וכד' על הדמים. רמב"ן]. אבל מכרו אנשי העיר על דעת הפרנסים, או שנתנו אנשי העיר רשות מפורשת לפרנסים למכירה, ואפילו לאדם אחד – רשאים למכור בכל אופן וליקח כל דבר שירצו.

וע' בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א נא) שהאריך לבאר טעם הצרכת מעמד אנשי העיר, שעל ידי הסכמת בני העיר למכירת בית הכנסת ושלא להשתמש בו, נפקעת הקדושה ממנו ממילא מפני שכבר אינו משמש לתפילה, אך לא די בהסכמת אנשי העיר שלא להשתמש בו גרידא שהרי יכולים להימלך ולחזור בהם, אבל כשמוכרים אותו הרי הוחלטה הסכמתם ושוב אפשר שבית הכנסת יצא לחולין.

(ע"ב) 'לא ליסתור בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחרית...'. פרטי דינים ושיטות בבבא בתרא ג.

'מתנה – פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אסר וחד שרי, מאן דאסר – במאי (רי"ף ועוד) תפקע, ומאן דשרי – אי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה, הדר הוה ליה מתנה כוביני'. נחלקו הרמב"ן והר"ן במהותה של קדושת בית הכנסת ובבאור הענין כולו; לדעת הרמב"ן, בית הכנסת נידון כ'תשמישי מצוה' שאין בהם קדושה תמידית אלא כל עוד הם משמשים למצוה, ובחלוף זמן מצוותם הם נזרקים כמו שאמרו בסמוך. וכן בית הכנסת; כל עוד הוא נצרך לבני העיר וראוי לשמש למצוותו, אסור להפסידו ולעשותו חולין [ואפילו נחרב צריך לנהוג בו קדושה, מפני שראוי עדיין לחזור ולבנותו והרי לא עבר זמן מצוותו]. ולכן אם מכרוהו טובי העיר בלא מעמד אנשי העיר, מן הסתם אין אנשי העיר רוצים שתיפקע מצוותם לגמרי ולכן נשארים הדמים בקדושתם וצריך ליקח בהם דבר שקדושתו חמורה [אבל אין הפירוש שקדושת בית הכנסת מתחללת על הדמים ממש כשאר הקדשות, שהרי כאמור אין דין ביהכ"נ כהקדש הנפדה ומתחלל מחפץ לחפץ]. אבל אם מוכרים בהסכמת אנשי העיר על דעת שהדמים יהיו חולין – יכולים, שהרי זה כתשמיש מצוה שעבר זמן המצוה [ואכן אין לאנשי העיר רשות למכרו אלא אם יש להם בית כנסת אחר להתפלל בו, אבל בלא"ה אסור לסתרו ולמכרו, וכמו אתרוג שהוקצה למצוותו כל שבעה]. ומחלוקת החכמים לענין מתנה ענינה בדעת אנשי העיר, האם אין רוצים בפקיעת המצוה ללא קבלת מצוה אחרת, או שמא כיון שאם לא שקבלו דבר-מצוה אחר במקומו לא היו נותנים אותו בכדי, הרי זה כמכירה ודעתם מסכמת לכך. [ובזה מובן כיצד יכול בית הכנסת להיפקע קדושתו במתנה, והרי לא נתחלל על שום חפץ אחר שהרי אותה הנאה שקבלו כבר איננה בעולם].

לדעה זו יתכן ויש כח ביד טובי העיר להפקיע קדושת בית הכנסת בהסכמת אנשי העיר, גם ללא שתחול הקדושה על דבר אחר (ע' באור הלכה קנג, ד"ה רשאים). ויש מי שכתב שאף אם נאמר שאפשר להפקיע קדושתו, אפשר שאין להקל לנהוג שם מנהג בזיון (ע' שו"ת יביע אומר ח"א י, ו-ח). ולפי מה שכתב בבאור הלכה (קנג, ח ד"ה ואם) נראה לכאורה שיש לאסור לנהוג שם בבזיון, שהרי לא גרע משאר תשמישי מצוה.

הר"ן הקשה על דרך זו כמה קושיות, ולכן כתב שבית הכנסת כיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה, הטילו עליו חכמים קדושה מדבריהם [כעין קדושת ההיכל והעזרות], הלכך אפילו התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אי אפשר שתיפקע קדושתו בכדי, ולכן אסור למשכנו ולהשכירו, ואף לא ליתנו במתנה לדעה אחת, ואפילו על ידי טובי העיר ובמעמד אנשי העיר (כמו שכתב הרי"ף). וטעם המתיר ליתנו במתנה הוא משום שהקדושה יכולה להיפקע על אותה הנאה שקיבלו שהרי הם כמחויבים לשלם גמול למי שנתנה, ולכן יש לקדושה אפשרות להיפקע בהסכמת טובי העיר ואנשיה, שכיון שאין זה כהקדש ממש, הדמים שקיבלו במכירתו קדושתם קלה יותר מהבית עצמו ויש כח לשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר להפקיע קדושתם.

- א. מבואר בר"ן שאיסור זה של מכירת בית הכנסת והפקעתו מקדושה, מדרבנן הוא. וכן נקטו הפוסקים לעיקר [ונפקא מינה לענין ספקות ועוד]. ע' בבאור הלכה קנגד; אגרות משה או"ח ח"ב נא, א. ויש חולקים. ע' במבוא בשו"ת יביע אומר ח"א י, ט-יב ובשבט הלוי ח"ג יג; הליכות שלמה יט, א בדבר הלכה.
- ב. אף אם ננקוט שבית הכנסת כהקדש, לא מסתבר שייחשב כקדושת הגוף של קרבנות המפקיעה מידי שעבוד, הלכך אם בית הכנסת ממושכן לבנק או משועבד לכל מלוה אחר – רשאי המלוה למכרו כחולין (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב ג).
- ג. עוד בגדרי קדושת בית הכנסת וכל המסתעף – ע' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א נא, ב-ג; מנחת שלמה ח"ב פת, א; יביע אומר ח"א י; שבט הלוי ח"ג יג.

'מריש הוה אמינא האי כורסיא תשמיש דתשמיש הוא ושרי...' לפרש"י ורוב המפרשים והפוסקים, 'כורסיא' היא הבימה שעליה מניחים הספר כשקוראים בתורה. ואולם הבית-יוסף (ביו"ד רפב) פירש שהוא כסא שמניחים עליו את הספר-תורה השני כשמוציאים שני ספרים (וער"ה, ר"ן ורי"א ז). ואולם ממה שאמרו בגמרא שפעמים מניחים את הספר ללא מטפחת, יותר נראה כפירוש רוב המפרשים, שמדובר בבימה שקוראים עליה [ופעמים המטפחת נשמטת והספר מונח על הבימה עצמה], ופירוש הבית-יוסף צע"ג.

וגם מדברי המגן-אברהם והמשנ"ב מבואר דלא כפירוש. וכיון שכן, כשמוציאים שני ספרים אין לנו מקור לכך שאפשר להניח הספר השני על ספסל [או להתקין נקבים להעמיד בתוכם עמודי הספר], אלא צריך שאדם היושב יחזיק הספר בידו, כפי המנהג המקובל במקומותינו מעולם [ואם לא ימצאו מי שיחזיק הספר בעת הקריאה בספר הראשון, יעשו כרבי יוסה בירושלמי, ולא יוציאו הספר השני עד שיכניסו הראשון] (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב לה. עע"ש). ובשו"ת מנחת יצחק (לגר"י וויס זצ"ל. ח"ב קיז) כתב שבמקומות שנוהגים להניחו בלא שאדם מחזיק בו, יש להם על מי לסמוך ובלבד שיהא הכסא מיוחד לספר, ולא ישבו שם, ויהא מונח באופן השמור מנפילה, ויש להעמידו בשיפוע. וכן יש לצדדו באופן שהעולה לתורה לא יהיו אחוריו כלפי הספר.

'האי תיבותא דאירפט, מיעבדה תיבה זותרתי – שרי, כורסיא – אסיר' שקדושת תיבה חמורה יותר מפני שמצניעים בתוכה ספרים, אבל הבימה אין מניחים עליה ספר תורה אלא לשעה, הלכך קדושתו קלה יותר (עפ"י ר"ן).

כנראה נחלקו הראשונים האם תיבה זו היא ארון הקודש ממש או קדושתה פחותה מארון הקודש, כיון שאין משתמשים בה אלא לשמירה. ע' במרדכי; מגן אברהם קנד סק"א ובמחצית השקל שם; אגרות משה או"ח ח"ב כח; 'שעורים לזכר א"מ' ח"ב עמ' כה.

'הני זבילי דחומשי וקמטרי דספרי – תשמיש קדושה נינהו ונגנזין. פשיטא, מהו דתימא הני לאו לכבוד עבדן, לנטורי בעלמא עבידי, קמ"ל.' האור-זרוע (מובא בהגהות אשר"י ובמרדכי) מפרש 'קמשמע לן' – שעשוי לכבוד, ולפי זה פסק שארון הקבוע בחומה אין לו דין 'תשמישי קדושה' כיון שעשוי לשמירה, והרי זה כחדר ששומרים בו את הספרים. וכן פסק הרמ"א (קנד, ג. ומשמע בלבוש שם שאמנם עשוי גם לכבוד התורה, אבל כיון שנעשה גם כן למחיצה ולשמירה, אינו בכלל 'תשמיש קדושה').

ואולם יש ראשונים שנראה מדבריהם שפרשו 'קמשמע לן' – שאף על פי שעשויים לשמירה, דין 'תשמישי קדושה' עליהם. ויש להסתפק לדבריהם האם הוא הדין לארון הקבוע בכותל, או שמא כיון שהוא חקוק בחומת הכותל נתבטל אותו המקום לגבי שאר הכתלים, וכחדר בעלמא הוא ואין עליו כי אם קדושת בית-הכנסת. וצריך עיון (באור הלכה, עפ"י רבנו ירוחם והמאירי. וע' בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב כח) שסברא זו של הבאה"ל מוכרחת מהמרדכי [להפמ"ג]).

ומשמע לכאורה שאם הארון אינו קבוע בכותל, אין מתבטל לבנין והריהו בגדר תשמיש קדושה (עכ"פ לרבנו ירוחם המאירי, ולהאג"מ אף להמרדכי). ואולם בשו"ת שרידי אש (ח"ב יח) פסק אודות ארונות עץ שאינם עשויים בבנין הכותל, שאפשר להתיר למכרם במעמד שבעת טובי העיר (שכן דעת הב"ח והחת"ס שאין דינן כתיבה שהיתה בזמן הש"ס, וכן נקט לעיקר בשו"ת מלמד להועיל יח). והסיק שטוב להחמיר שהלוקח ישתמש בהם לצרכי ספרים וכד'.

– תיבות שמניחים בה ספרים שלנו – כיון שהספרים כרוכים בנייר או בעור וכד', אין התיבה נחשבת אלא 'תשמיש דתשמיש' [ואף על פי שארגז שמניחים בו ספר תורה דינו כתשמישי קדושה הגם שהספר מונח בכיסוי (כביורה דעה רפב, יב) – אפשר ששם שונה שעשוי לכבוד הספר, מה שאין כן באלו התיבות שאינן אלא לשמירה (משנ"ב קנד סק"ט, עפ"י ר"י בן הרא"ש. וע' גם בדובב מישרים ח"ג צב, א)].

א. לכאורה לפי הטעם שכתבו שם, ארון נאה שמניחים בו ספרים, היות והוא עשוי גם לנוי וכבוד יהא דינו כתשמישי קדושה ואסור בשימוש חול. אך י"ל שאם נוהגים להשתמש בו גם להנחת דברי חול הרי זה כהתנו על כך מעיקרא, וכדרך שכתבו הפוסקים (ע' במשנ"ב מב, יא) לענין כיס הטלית והתפלין שאינו נחשב 'תשמיש קדושה' משום שמניח בו גם את הטלית. וע"ש בבאה"ל. [ועוד, ארונות שלנו לא תמיד עשויים לכבוד ולנוי של הספרים אלא לנוי החדר וכדומה].

ולפי זה נראה שארונות ספרים שבבית הכנסת אין להקל ולהניח עליהם דברי חול, ואינו דומה לבימה שנהגו להישען עליה ולהניח עליה דברים, שלימד על כך זכות [בדוחק] בתרומת הדין (רעג) שמפני שנהגו כן משום הדחק הרי זה כהתנו מעיקרא, משא"כ לענין ארונות הספרים. ובפרט יש לעיין [כפי שהעירו כבר] שהכריכה ברוב הפעמים אינה חוצצת בין דפי הספר לארון, כי חוד הדפים התחתון נח על המדף עצמו.

ואולי יש לפרש טעם אחר להקל בארונות ספרים, כי גם כשעשויים לכבוד, כל שעשויים אף לשמירה הרי הם נידונים כאינדרונא (= חדר קטן, וכגרסת הר"ף) ואינם תשמישי קדושה. וכן משמע קצת בלבוש (קנד, ג), שארון שבקיר הגם שעשוי לכבוד התורה, כיון שעשוי גם למחיצה ולשמירה אין דינו כתש"ק. אך לפי טעם זה אפילו אם אין הספרים מכורכים יהא מותר. וע"ע.

ב. בדובב מישרים הקשה ע"ד ר"י בן הרא"ש, מדוע לא נחוש למיעוט הספרים שאינם מכורכים ויהא הארגז תשמיש קדושה, בדומה למה שאמרו בגמרא בכסא שמונח עליו לפעמים ס"ת, שאף על פי שאין משתמשים כן אלא במיעוט פעמים הריהו תשמיש קדושה. ונראה שיש לחלק שכאן לעולם אין מונחים בו ספרים אלו לבדם, ותמיד יש בו רוב ספרים מכורכים, לכך אין הארגז אלא תשמיש דתשמיש.

ג. יש להקשות, מדוע כאן אנו מחשיבים את כריכת הספר תשמיש לו ואינה חלק ממנו, ולכך נידון הארון כ'תשמיש דתשמיש', ואילו לענין תשמיש המטה כתב הפמ"ג (רמ. והביאו במשנ"ב שם סקכ"ד) שהכריכה נחשבת חלק מהספר ואינה חשובה כיסוי וצריך עוד שני כיסויין, ומבואר שאפילו אין נחשבת הכריכה ככלי המיוחד לו [שהוא מועיל עם כיסוי נוסף], ואמנם החות-יאיר מקל בשעת הדחק, ע"ש במשנ"ב.

וכן קשה מדברי המשנ"ב (מב, יא) שדן על כיס הטלית שיחשב תשמיש קדושה מחמת הסידור שמניחים בו. ומבואר שכריכת הסידור אינה חשובה תשמיש אלא מגוף הקדושה.

ואין לחלק ולומר שכאן מדובר בכיסוי שאינו מחובר לספר, שבבכ"י יוסף (שהוא מקור הדין) משמע לכאורה שמדבר בכריכות כעין שלנו, וע' בלשון המשנ"ב קנד סקט"ו. וע"ע. ואפשר שלענין שימוש של גנאי צריך כיסוי ממש של הספר אבל הכריכה אינה מקפת מכל צד. אך בברכות כה וברשב"א שם (וכ"ה במשנ"ב רמ"ק לב) משמע שאין צריך ששני הכיסויים יהיו מכל צד אלא די באחד מהם. וכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובת שאלה זו: **כנראה דס"ל דלענין כלי בתוך כלי חמיר יותר**.

'ההוא בי כנישתא דיהודאי רומאי דהוה פתיח לההוא אידרונא דהוה מחית ביה מת, והוה בעו כהני למיעל לצלויי התם...' ע' בשו"ת מהרי"ל (סה) במה שדן ללמוד מכאן שאי אפשר לכוף את יורשי המת להוציא בגלל הכהנים.

בדין הזות ארון הקודש ממקומו – יש מביאים מסוגיתנו ראייה להתיר. ע"ע בענין זה בשו"ת דובב מישרים ח"ג נג. ובמה שכתב הראב"ד שכל כלי שמותר לטלטלו אינו נחשב 'עשוי לנחת' – ע' בטורי אבן; דובב מישרים שם; חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב כג, ג. וע"ע סדרי טהרה דף נז: מנחת שלמה ח"א עב, ג ד"ה וראיתי.

*

תשמישי מצוה ותשמישי קדושה –

'... וגם כי קדושת ואור המצוה אשר תשכין אורה על אותו הדבר והחפץ אשר בו ועל ידו תעשה המצוה, אינו שורה עליהם רק לפי שעתו בעת שהמצוה נעשית בהם, אבל אחר שנעשה בהן מצותן, הקדושה והאור מתעלה ומסתלק מהם תיכף ונשאר כבראשונה, אבל התורה הקדושה כל מקום שתזריח ותופיע אורה וקדושתה פעם אחת, קדושת עולם תהיה לו ונשאר תמיד בקדושתו, כמו ששנינו בבביתא שתשמישי מצוה נזרקין לאחר שנעשה מצותן ותשמישי קדושה נגנזין. ולכן מנו שם תשמישי תפילין ומזוזות בכלל תשמישי קדושה, מחמת פרשיות התורה שהיו מונחים בתוכם פעם אחת...' (מתוך נפש החיים ד, ל). ע"ע בפירוש רש"ר הירש ויקרא ויט (מצוטט ביוסף דעת זבחים צד).

*

'ספר תורה שבלה גונזין אותו אצל תלמיד חכם' –

רמז לדבר בסמיכות הכתובים; ואשם את הלחת בארון אשר עשיתי ויהיו שם... שם מת אהרן ויקבר שם. וטעם יש בדבר, לומר קיים זה מה שכתוב בזה (עפ"י בעל הטורים עקב יח).

דף כז

'ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד'. יש שכתבו טעם בדבר, כי אילו היה אלישע מחיה את בן השונמית על ידי שם קדוש, לא היה בו כח הדיבור, כמו הנוצר מספר יצירה שאין יכול לדבר (ע' בסנהדרין סה: עפ"י הגהות מהרש"ם). ויש מפרשים על פי מה שאמרו בירושלמי שיודעי שם המפורש אסור להם ליהנות מאחרים, והרי אלישע היה נהנה מאחרים [ואמרו 'הרוצה ליהנות – יהנה כאלישע'], על כרחך שלא השתמש בשמות והשבעות אלא היה עושה הכל על ידי תפילה (עפ"י שו"ת חתם סופר או"ח קצו-קצח. מובא כל זה במגדים חדשים ברכות י: ע"ש).

ע"ע בספר צדקת הצדיק עב רי; פוקד עקרים עמ' 29.

'אמר אביי הלכך האי צורבא מרבנן...'. ביטוי זה, 'הלכך האי צורבא מרבנן...' נמצא בש"ס שלש פעמים (כאן ובפסחים ד. ובביצה כ:), ושלשתם אביי אמרם.